

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ  
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ  
ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІ**

**МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ  
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН  
ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТ**

**ЖАС ҒАЛЫМДАР, МАГИСТРАНТТАР,  
СТУДЕНТТЕР МЕН МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ  
«XXIII СӘТБАЕВ ОҚУЛАРЫ» АТТЫ  
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ  
МАТЕРИАЛДАРЫ**

**МАТЕРИАЛЫ  
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ  
МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ, МАГИСТРАНТОВ,  
СТУДЕНТОВ И ШКОЛЬНИКОВ  
«XXIII САТПАЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ»**

**ТОМ 13**

**ПАВЛОДАР  
2023**

## МАЗМҰНЫ

Гуманитарлық және өлеуметтік ғылымдары  
Гуманитарные и социальные науки

## Секция 27

Қазақ тіл білімі мен әдебиеттанудың өзекті мәселелері  
Актуальные проблемы казахского языкознания и  
литературоведения

Айюр Ж.	
Аңызтану мәселелері.....	3
Айтмұхамбетова С. К.	
Орыс сыныптарында қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалды сауаттылығы мен құзыреттілігін арттыру .....	8
Алғазанова К. Б.	
Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында қолданылатын әдіс-тәсілдер .....	13
Арынова С. М., Бексенова А. М.	
Діни дастандар мәселелері.....	16
Атажанова Б. А., Трушев А. Қ.	
Мәшһүр Жүсіп шығармалары сөздігінің тілдік қабаты.....	20
Аубакирова М. А.	
Эпостардың жастарға жан-жақты тәрбие берудегі маңызы .....	26
Аубакирова М. А.	
XVIII–XIX ғасырлардағы көркем сөз өкілдерінің діни көзқарастары .....	30
Аубакирова М. А., Муталиева Р. М.	
Қазіргі прозадағы өлеуметтік мәселелер.....	34
Ахат А. Д., Трушев А. К.	
Діни дискурс ұғымы және оның басқа дискурстерден айырмашылығы.....	38
Ахметжанова Н. Ж.	
Қазақ тілінің өзекті мәселелері .....	42
Ахметова С. Ж.	
Ақт арқылы оқушылардың мәдениетаралық құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттарын апробациялау .....	47
Базарбай Ә. М.	
Басқа тілді аудиторияға қазақ тілін мәдениеттанымдық әдіс арқылы оқыту .....	52
Бейсембаева А. Б.	
Жарапазан мәселелері .....	60
Бейсенбекова А. Б., Намазбаева Ж. Ж., Садвақасова К. К., Сағатова А. Б.	
Құндылыққа негізделген білім берудегі қазақ әдебиетінің рөлі.....	64

Бектурова А. К., Қарипжанова А. О.	
Қазақ тіліндегі синтетикалық тәсілмен жасалған атаулардың когнитивтік-семантикалық модельдері .....	69
Даулеткалиева Т. Б., Қалдырова Б. М.	
Аймақтық лексикадағы тұрмыстық атаулар.....	74
Дінислам С., Қапасова Б. Қ.	
О. Бөкейдің «Атау кере» романындағы кейіпкер мен кеңістік концепциясы мәселесінің қойылуы туралы.....	77
Дінислам С., Қапасова Б. Қ.	
«Атау кере» романы және қазақ әдебиетіндегі жалғыздық .....	81
Жабасова Б. Н., Қалдырова Б. М.	
Академиялық мәтін және оның құрылымдық ерекшелігі .....	85
Жақанова А. Ш.	
Шоқанның «Қозы-Көрпеш – Баян сұлу» жырын зерттеу.....	91
Жанқарынова Г. А.	
Қазақ әдебиетіндегі қазақ салт-дәстүрі көріністерін оқытудың педагогикалық-дидактикалық негіздері .....	95
Жексенова Д. К., Сағындықұлы Б.	
Сөйлесім әрекетінің түрлері арқылы оқытудың базалық-нормативтік құжаттар мен оқулықта берілуі .....	100
Жіңімбаева А. Д., Қарипжанова А. О.	
Лексикология мен фразеологияны оқытуда қатысымдық құзыреттілікті қалыптастыру.....	105
Жұманбаева Р. О.	
Жарнама мәтінін оқытудың ерекшеліктері.....	111
Жуңуспекова М. Б.	
Ыбырай Алтынсариннің қазақстандық қоғамның қоғамдық және рухани-адамгершілік дамуындағы рөлі мен маңызы .....	116
Исабекова Г. А.	
«Құтты білік» дастанындағы бүгінгі ұрпақ бейнесі.....	121
Исаканова К. И.	
Қалдыр Мырза Әли поэзиясындағы теңеудің ерекшеліктері .....	125
Исмаилова Б. А.	
Қазақ тіл білімі мен әдебиеттанудың өзекті мәселелері.....	132
Қалиева А. А.	
Қазақ тіліндегі лингвомәдениеттану .....	138
Қарасаева Ж. Б.	
Қазақстанның гүлденген болашағы қазақ тілінде .....	142
Қарипжанова А. О., Мұхаметжанова К. М.	
Шылаулардың эмоционалды қызметі.....	148
Қасенова А. У., Искакова У. С., Жабаева С. М.	
Жанарғылған білім беру мазмұны аясында қазақ тілін оқыту ерекшеліктері.....	152

абстракт деп те аталады және 300-500 сөзден тұрады. Отандық және шетелдік журналдарда әрбір мақала 100-200 сөзден тұратын аннотациямен жазылады. Онда қысқаша ғылыми жұмыс туралы жазылады. Оның не туралы екендігі, методологиялық негізі, қарастырылған мәселелер және т.б.

Кіріспе бұл тақырыптың өзектілігін ғана емес, сонымен бірге әдіснамалық негіздерді, алынған жаңа тұжырымдамаларды және т.б. көрсетіп тұруы тиіс. Кіріспе, шын мәнінде, мақаланың, дипломдық жұмыстың немесе диссертацияның қысқаша проекциясы немесе бағдарламасы болып табылады, оның модельдеу және жобалау бөлігі ретінде әрекет етеді, әдістемелік, ақпараттық және құрылымдық тұрғыдан жұмыстың негізгі бөлігінде тақырыпты дәйекті ашуға бағытталады.

Мәтіннің соңғы бөлігі орындалған жұмысты жалпыланған қорытынды бағалауды қамтиды. Бірақ көбінесе жас авторлар үшін бұл бағалауды тұжырымдау өте қиын. Қорытындыда не жазу керек? Бірнеше амалдар бар, оларды дәйекті түрде орындауға болады. Біріншіден, әдебиетті талдауға, мәселенің жаңа қырларын іздеуге, эмпирикалық зерттеулер жүргізуге, нақты не істелгенін айтуға тырысу. Әлбетте, бұл әрекеттер кіріспеді қойылған міндеттерге сәйкес келуі керек. Екіншіден, шешілген мәселелердің әрқайсысы үшін мазмұнды нәтижелер берілуі керек, тек оны қысқаша қорытындылап жазу керек. Үшіншіден, одан әрі зерттеу жолдарын болжауға, перспективаларды, зерттеуді жалғастыру жолдарын көрсетуге болады. Болашақта зерттеушілер шешуі керек нақты міндеттерді көрсеткен де дұрыс. Сонында, осы нәтижелерге қандай аудитория қызығушылық танытуы мүмкін екені көрсетіледі. Жұмыстың негізгі мәні неде екенін, қандай маңызды ғылыми нәтижелер алынғанын, зерттеу жүргізуге байланысты қандай жаңа ғылыми міндеттер туындайтынын көрсету маңызды.

#### ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Сыздық Р. Тілдік норма және оның қалыптасуы. Астана: Елорда, 2001. 230 б.
- 2 Серғалиев М. Стилистика негіздері. Алматы, 2006
- 3 Шалабай Б. Қазақ тілінің стилистикасы. Алматы, 2006.
- 4 Радаев В.В. Как написать академический текст // Вопросы образования. 2011. № 1. С. 271-293.

## ШОҚАННЫҢ «ҚОЗЫ- КӨРПЕШ – БАЯН СҰЛУ» ЖЫРЫН ЗЕРТТЕУІ

ЖАКАНОВА А. Ш.

қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі, № 4 Ертіс ЖОББМ, Ертіс ауд., Павлодар обл.

«Қозы-Көрпеш Баян сұлу» қазақтың лиро-эпостық жыры. Шамамен XIII-X ғасырларда пайда болған. Бұл жыр Қозы мен Баян арасындағы ғашықтық жайлы сюжетке құрылған. Халық Қозы мен Баян тарихта болған адамдар деп ұғынады. Аякөз маңындағы халыққа белгілі зират Қозы мен Баяндікі деп аталады. Жырды Сыбанбай, Бекбау, Жанақ, Шөже, т.б. ақын-жыраулар әр түрлі нұсқала (жыр нұсқасы жиырмаға жуық) жырлаған. Жыр Сарыбай мен Қарабайдың ежеқабыл құла болып, Қозы мен Баянды күні бұрын атастыруынан басталады. Баянды құлай сүйген Қозы мен зорлықшыл Қодар, қара жүрек Қарабай арасында шиеленіскен тартыс арқылы зұлымдық пен махаббат күресі, ескі салт-сананың азабы баяндалады. Барлық нұсқаларда жыр Қозы мен Баянның қайғылы қазасымен аяқталады [1, 11 б.].

Ш. Ш. Уәлихановтың алты томдық шығармалар жинағының 2010 жылы жарық көрген бірінші томында «Қозы-Көрпеш Баян сұлу» жыры жарияланған. Бұл жырда бұрынғы нұсқаларға қарағанда елеулі өзгешеліктер бар: оқиғасы аса тартымды, қысқа да мазмұнды.

«Қазақ халық поэзиясының түрлері туралы» атты еңбегінде [2, 41 б.]: «Көне жырлар жаңа буынға түсініксіздеу болғандықтан, жыл өткен сайын ұмытылып барады және оны жақсы білетін жыршылар да аз қалды. Оларды жинау да өте қиын. Қанша тырысқанымен, Қозы-Көрпештің толық мәтінін, Едіге мен Орақ туралы жырдың шағын үзіндісін ғана таптым, дегенмен жақында танысқан бір ақыннан олардың барлық көне жырларын табармын деп үміттенемін» [2,64], деген Шоқан сарыла ізденудің нәтижесінде «Қозы-Көрпеш Баян сұлу» лиро-эпосының көптеген нұсқасын қағазға түсірген.

Кейбір зерттеушілердің деректеріне сүйенсек Шоқан 1851 жылы (бұл кезеңде ол 16 жаста) өз әкесі Шыңғыспен Құсмұрында осы жырдың өздері естіген алғашқы нұсқасын қағазға түсірген. Ал бұдан кейін де Шоқан белгілі жыршы Жанактан осы жырдың екінші нұсқасын да жазып алған. Сондай-ақ 1864 жылы Шоқан генерал Черняевтың экспедициясына аттанар алдында бұл аңыздың тағы

Олардың қатарында академик Р. Сыздықтың[1], М. Серғалиевтің[2], Б. Шалабайдың [3] еңбектері бар.

Сөз тек өзінің негізгі мағынасында жұмсалады. Сөздің көп мағыналылығы, образды сөздер мұнда аз кездеседі. Ғылыми салаларының ерекшеліктеріне қарай әр саланың арнайы термин сөздері болады. Мысалы, тіл білімінде лингвистика, фразеология, семаснология т.б. Физикада вакуум, атом, атомдық салмақ, шама т.б. Сонымен бірге белгілі бір ғылым саласында қолдану аясына байланысты жалпылама лексиканың кейбір сөздері термин сөзге айналады. Ғылым ылғи алға басып дамып, отыратыны белгілі. Ғылымның дамуымен бірге жаңа ұғымдар туып отырады. Оны белгілейтін жаңа сөздер жасалады. Оны тіл білімінде неологизмдер деп атайтынымыз белгілі.

Академиялық мәтін ерекшелігі онда ой күрделі баяндалып, анықтама, дәлелдеме және формулаларға негізделуінде. Сонымен бірге, әрбір ғылым саласының өзінің ерекшелігіне қарай баяндау тәсілінде кейбір өзгешеліктері болады. Бұл жайында орыс тіл біліміндегі В.В.Радаевтың «Академиялық мәтінді қалай жазу керек» деген зерттеуін қарастырсақ болады[4].

Академиялық және академиялық емес мәтіндерге салыстырмалы түрде мысал келтірсек.

Кесте 1

Академиялық мәтіндер	Академиялық емес мәтіндер
Реферат	Публицистикалық жанр
Эссе	Хабарландыру
Курстық жұмыс	Түс жорығыш
Тезис	Рецепт
Ғылыми мақала	Телеграмма
Монография	Көркем шығарма
Диссертация	Жеке құжаттар (хат, күнделік, т.б.)
Автореферат	

Бөлу шартты болып табылады. Кейбір ғылыми мәтіндер қызықты жазылған және өте оңай оқылады. Ал ресми іскерлік стиль академиялық әдістерді қамтуы мүмкін. Алайда, егер біз жалпы сипаттамаларды алсақ, онда көркем әдебиетте қолданылатын әдістер ғылым тілінен айтарлықтай ерекшеленеді. Талантты жазушылардың мәтіндері түсінікті ғана емес, олар бізге түрлі сезім

тудырып, кейіпкерлерге жанашырлық танытады. Кез - келген басқа мәтіндер сияқты, академиялық мәтін құрылымы мен жазу стилі жанр заңдарына бағынатын өртүрлі шығармаларда ұсынылуы мүмкін.

Академиялық мәтіндердің бастапқы және қайталама жанрлары ерекшеленеді. Бастапқы жанрлар: мақала, монография, шолу, оқулық немесе оқу құралы, баяндама немесе хабарлама, ауызша сөйлеу, презентация, дәріс, диссертация. Екінші жанрларға олардың көлемін азайту арқылы бастапқы мәтіндер негізінде құрастырылған мәтіндер жатады, бұл үлкен формалардың мазмұнының шоғырланған көрінісі, мысалы: аннотация (мақала, баяндама немесе диссертация туралы қысқаша ақпарат), реферат (диссертацияның қысқаша мазмұны), тезистер (мақаланың немесе баяндаманың қысқаша мазмұны), конспект (бір немесе бірнеше бастапқы мәтіндердің негізгі позицияларын қысқарта көшіру).

Сондай-ақ оқу-әдістемелік (оқу құралдары, жұмыс бағдарламалары, әдістемелік нұсқаулықтар) және оқу-ғылыми жанрлар дәрістер, баяндамалар немесе семинардағы баяндамалар, курстық жұмыс, эссе, реферат деп бөлінеді. Белгіленген жанрлардың ерқайсысының өзіне тән ерекшеліктері болғанына қарамастан, олардың барлығы ғылыми стильдің жалпы белгілерімен ұштасады. Логикалық, белгілі бір позицияны ұстану, нақты ережелерге сүйену, мәтін құрылымы арасындағы жүйелі байланыс т.б.

Қол жетімділік деңгейі бойынша мәтіндер ғылыми, оқу және көпшілік ғылыми болып бөлінеді. Ғылыми стиль академиялық аудиторияға арналған, мұндай мәтіндер арнайы терминологиямен қаныққан, автор дайындалған оқырманға сенеді, ал мәтіннің міндеттеріне жана деректерді ұсыну және ғылыми тұжырымды негіздеу кіреді. Оқу мәтіндері оларды білім беру процесінде қолдану мақсатында жазылады, бұл жаңа терминдерді анықтауды, белгілі фактілерді мысал ретінде ұсынууды талап етеді.

Академиялық тілде ғылыми мақала, эссе немесе зерттеу жобасына өтінім болсын сол мәтіннің сөйлем, абзац, бөлімдері сияқты бірліктері арасындағы семантикалық байланыстарға мұқият болу керек. Қол жеткізілетін дәйектілікті немесе презентация логикасын өте мұқият бақылау қажет. Ол үшін *біріншіден, екіншіден, сонымен қатар, бір жағынан, екінші жағынан, алайда, осылайша, қорытындыда* деген сияқты кіріспе сөздер мен сөз тіркестері қолданылады.

Ғылыми тұжырымның міндеті себеп пен салдар арасындағы, жапты және жеке арасындағы байланыстар құбылысы болғандықтан,

күрделі сөйлемдер, сондай - ақ себебі; сол сияқты деген тіркестер жиі қолданылады. Бұл жағдайда кіріспе сөздерлі байламдарды орналастыру жеткіліксіз. Қорытындылардың мазмұннан дәйекті түрде шығуы маңызды, мәтін бөлек, бірақ байланысты бөліктерге бөлініп, ойдың жекеден жалпыға немесе жалпыдан жекеге қарай қозғалысын көрсететін бөліктер.

Ғылыми мәтін түсінікті болуы үшін, мәтін ойды оятуы үшін авторлар онымен мұқият жұмыс істейді, жөндейді, қайта жазады, содан кейінгі кезекте мәтінді рецензент пен басылымның редакторы оқиды. Әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар бойынша сирек басылымдарда ғана тәуелсіз рецензенттер тартылады. Академиялық мәтінде ана тілдің грамматикалық ережелерін сақтау, сонымен қатар сөйлеу қателіктерін болдырмау өте маңызды. Тілдің барлық нормалары қатаң сақталып жазылуы тиіс.

Сөйлеудің дәлдігі мен айқындылығының бұзылуына әкелетін негізгі қателіктерге лексикалық, стилистикалық және синтаксистік қателер жатады. Ондай қателіктерге сөзді өзіне тән емес мағынада қолдану, лексикалық үйлесімділіктің бұзылуы, сөздік қорының жеткіліксіздігі, қайтамала сөздер мен қыстырындылардың жиі қолданылуы, тавтология, паронимдердің араласуы, фразеологиялық бірліктерді қолданудағы қателіктер және т.б.

Жұмысты жазуды бастамас бұрын, оның болжамды жоспарын жасау пайдалы. Алдымен зерттелмекші тақырып жайында негізгі сұрақтарды құрып, айтпақшы идеяны сызба түрінде дайындап алған дұрыс. Алайда, мәтінді жазу әдістері әр түрлі, ал академиялық жазу процесінің өзі шығармашылық ізденіс болып табылады. Ғылыми мәтінде белгілі бір құрылымды ұстану қажет. Академиялық мәтіндерде кейбір тұрақты құрылымдық элементтер бар. Мәтіннің тұтастай құрылымымен қатар мәтінді құрайтын абзацтардың құрылымы бар. Идеал абзац кем дегенде үш сөйлемнен тұрады, өйткені ол белгілі бір тезисті көрсетеді. Мұны жазу үшін, әрине, кіріспе ойды тұжырымдау керек, содан кейін негізгі ойды дәлелдермен қамтамасыз ету керек, содан кейін қорытынды жасау керек. Сонымен қатар, әрбір жаңа тезис алдыңғы және кейінгі тезистермен байланысты болуы керек, сондықтан абзацтарды логикалық түрде мағынасы бойынша және байланыстырушы сөздер арқылы байланыстыру керек. Мұндай байланысты түзетін сонымен, сонымен қатар, *біріншіден, екіншіден, сондықтан, алайда, дегенмен* сияқты кіріспе сөздер болуы мүмкін.

Абзацтың құрылымы

кіріспе сөз;  
негізгі ой;  
қорытынды.

Жоғарыда абзац құралуы үшін кемі үш сөйлем болуы тиіс екенін айттық. Сол үш сөйлем осы құрылымды іске асыруы тиіс.

Әр абзац біріге келіп бүкіл мәтіннің құрылымын түзеді. Бүкіл мәтін мәселен, бұл ғылыми мақала делік, ол әрқашан автордың тегінен басталады. Автор туралы мәлімет бұл әдеби шығарма сияқты академиялық мәтіннің маңызды ерекшелігі, ал публицистика мен көркем шығармадан айырмашылығы, ғалымдар бүркеншік атпен өте сирек жазады. Негізінен өз атымен жазады. Солай талап етіледі. Автордың жасырын қалатын кездері болады. Ол арнайы мақсатқа байланысты. Мәселен, мақала ғылыми басылымдарда жариялануы үшін рецензенттерге жіберіледі. Онда мақала авторы туралы ақпарат алынып барып жіберіледі. Рецензентке автор туралы ешқашан мәлімет бермейтіні сияқты авторға рецензенттің тегін жарияламайды. Бұл ғылыми мақаланың сапасын анықтау мақсатында жасалатын жұмыстар.

Ғылыми жинақтарда жарияланатын мақалалардың негізгі типтік құрылымы:

автор туралы мәлімет;  
аңдатпа;  
кілтті сөздер;  
кіріспе;  
әдіс-тәсілдер қолданылған;  
негізгі бөлім;  
қорытынды;  
пайдаланылған әдебиеттер.

Композициялық тұрғыдан кез-келген академиялық мәтін кіріспеден, негізгі бөлімнен және қорытындыдан тұрады. Библиографиялық немесе анықтамалық аппаратты жобалаудың берілген ережелеріне байланысты мәтіннің құрамдас бөліктері дереккөздер мен қосымшалардың тізімі болуы мүмкін.

Академиялық мәтінді құру мәдениеті әдетте қарапайым схеманың айналасында құрылатын эксплициттік құрылымды талап етеді: тақырып, кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды, пайдаланылған дереккөздердің тізімі. Word редакторында мұны «Стиль» опциясы арқылы жасауға болады.

Кейбір жағдайларда мәтіннің басында аннотация, тезистер немесе кіріспе жариялау қажет. Шетелдік басылымдарда ол

берсе, де бір отбасы болған соң, бірге тірлік кешуден басқа жол жоқ деп есептейді. Бірақ бұл ойдың өзі де Тағанға дейін, Нүрке аман болғанға дейін ғана болады. Жазушының романдағы кейіпкерлер жалғыздығын бір Нүрке маңына топтайды. Нүркені Америкадан әкелген бұдан аралар шағып, содан оңала алмай дүниеден өтеді. Осы кезден бастап Ерік, Таған, айна жалғыздығының шешесімі шығады. Айна мен тағанның бірге кетуі, ойрандалған отбасын аса қайғыра қоймаған Еріктің ендігі жалғыздығы да, тағдыры да белгісіз. Жазушы содан соң да, Ерікті сона болып ұшып кетті дейді.

Жазушы суреттеуінде әрбір кейіпкер бойындағы жалғыздықты түрлі сипатта береді. Олардың жалғыздығы бір-біріне ұқсамайды. Мысалы Ерік шешесі бар, бар дүниесі жетеді, бірақ жаны жалғыз. Ал Таған жан дүниесі жалғыз емес. Бірақ тірлікте жанын ұғар, шын мейіріммен қарар, жанашыр жаны жоқ жалғыздықта болады. Жазушы Тағанды сол жалғыздықтан алып шығады. Тағанның әкешесінің көзін көріп, жақсылығы өткен Нүрке кемпір мейірімі мен Айнаның сезімі Тағанды жалғыздықтан алып шығып, Айнаны еріп, келесі жалғыз қалған орта Шалдың қоғамына кетеді. Айн мен Тағанның мейірімі мен шын көңілдері, жанашыр сезімдері де Шал қоғамын жалғыздықтан құтқаратын да сияқты.

Жазушы О. Бөкей кейіпкерлерін жалғыздықта табиғатпен бірге алады. Бұл М. Жұмабаевтың «Қорқыт» поэмасында бар. Жалғыз қоғамнана қашқан Қорқыт тау мен тасты аралап, орман-тоғай кезеді. Осы идеяны Оралхан өзгеше өрбітеді. Табиғат жалғыздықты қалайды да. Адам қоғам ортасынан жеріген тұста табиғатқа келеді. Табиғаттан іздегенін табады.

Романның соңғы түйіні адамдар бір-бірінен безіп, жалғыздыққа ұмтылғанымен, жаратылған аса алмайды. Қазақтың «жаратқанға ғана жарасқан» дейтін жалғыздығы адамдарға жүрмейтіндігін жазушы шығарманың соңғы түйінімен береді. Бірақ ендігі өмір қалай болары белгісіз. Себібі адамдар ортасындағы бір қоғам бұзылды, екінші қоғам басталды, ол қоғамның заңдары мен ережелері әлі белгісіз.

О. Бөкейдің «Атау кере» романы қаламгердің соңғы шығармасы. Жазушы роман бойына қазақ қоғамындағы өзгерістерді, адамдар бойындағы пайда болған мінез ерекшеліктерін де береді. Бұл өзгерістер мен мінез сипаттарының бөлекше қалыптары тек қазақ қоғамына ғана тән емес, ендігі жерде жалпыадамзаттық мәселелермен астасып кеткендігі де роман арқылы танылатын көркемдік шешім екені анық.

## ӘДЕБИЕТТЕР

1 Пірәлиева Г. Ізденіс өрнектері. Алматы: Сөздік Словарь, 2001. 220 б.

2 Бөкей О. Шығармалары: Роман, повестер. Т. 2. Алматы: Ел-шежіре, 2013. 384 б.

## АКАДЕМИЯЛЫҚ МӘТІН ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ

ЖАБАСОВА Б. Н.

магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

КАДЫРОВА Б. М.

профессор, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Мәтіндердің түрлері көп. Олармен күнделікті тұрмыстың әр түрлі салаларында кездесіп отырамыз. Оларды шартты түрде академиялық және академиялық емес деп бөлеміз. Реферат, баяндама, эссе, курстық жұмыс, ғылыми басылымдағы мақала, оқулық, шолу, грантка өтінім, жоба туралы есеп, ғылыми еңбектер жинағы, монография, диссертация сияқты түрлерін бірінші топқа жатқызамыз. Әрине, бұл тізімде академиялық мәтіндердің барлық түрлері аталып тұрған жоқ. Бірақ осы мысалдардың өзінде академиялық мәтіндерді құру ерекшеліктері әр түрлі екендігі бірден байқалады, олар автордың алдына қойған міндеттерімен, стильдің жеке ерекшеліктерімен, сондай-ақ белгілі бір шығарманың жанрлық ерекшеліктерімен анықталады. Дегенмен, олардың академиялық жаңрларға қатысы жоқ мәтіндерден, соның ішінде публицистикалық мәтіндерден, жеке құжаттардан, автобиографиялық мәтіндерден, күнделіктерден, хабарландырулардан және тағы басқалардан ерекшеленетін ортақ ерекшеліктері бар. Ол ғылыми стильде жазылуы. Ғылыми стильге қазақ тілінде әр салада жазылған ғылыми шығармалар жатады. Ғылыми стильде зерттеу объектісі болатын зат не құбылыс ғылыми негізде сипатталып, дәлелдеуді қажет етеді. Ал, пікір дұрыстығын дәлелдеу үшін мұнда логика заңына, яғни дұрыс ойлау заңына, сүйену қажет. Сондықтан ғылыми стильде логиканың маңызы ерекше. Ғылыми шығармалар жалпы халықтық әдеби тілде жазылады. Бірақ тілдік тәсілдерді пайдалануда, оның өзінің ерекшелігі бар. Бұл туралы қазақ тілінің стилистикасы туралы жазылған ғылыми зерттеулерді қарастырғанымыз дұрыс.